

مولانا محمد عنايت الله ټول په ټول خدائي خدمتگار

م-ر- شفق

روښان شخصيت لحد ته کوزولې شته نو قبلې اړخ ته نمر هم په غرغره ؤ او شفق سور کفن اغوستې آخري سلگۍ ئې وهلې.

لحد نه نيسه ئې قرار په غېږ کښې يو زاره چاؤدې او خوږمن درسپارو چې ئې زخمونه دي د ستورو په شمېر د کهکشان غونډې يو تن در سپارو

(دروېش دراني)

خوشنوا خطيب مولانا سعيد الله جان په

ارمانجنه لهجه کښې خپل دروند خوږ مشر ملگري ته د عقيدت پېرزوينې وړاندي کولې. وئيل ئې:

"د مولانا صاحب جدائي زمونږ دپاره يوه دردناکه سانحه ده. د دوي وفات د يوې کورنۍ کلي محلت يا بنهريې غم نه دے، د تامامي علاقې نقصان دے. مولانا صاحب د شديد جسماني عوارضو او مالي مشکلاتو باوجود د خپل دين

اسلام خدمت ته ملا تړلې وه. ټول ژوند ئې په درس او تدريس کښې تېر کړو. د مولانا صاحب ذات د

مولانا عنايت الله صاحب (زما والد محترم) يو باعمله عالم او په صحيح معنو کښې خدائي خدمتگار ؤ، خپل ټول ژوند ئې په دغو دواړو حيثيتونو کښې تېر کړے ؤ. د الله تعالي د رضا دپاره ئې د دين خدمت او د پښتون اولس د اصلاح او خپر بنسټگرې وظيفه بنه په اخلاص او راستۍ ترسره کوله.

مونږ مينه وکړه او مونږ حسن پرستي پرې نه بنوه ډېر که په بت کښې د حالاتو ورتېدل وختونه

(اندېش)

په ۲۵ جون ۱۹۹۵ء د اتوار په ورځ سحر پنځوېش منته د پاسه اووه بجې ئې بنه په ارام او ذهني سکون ساه ورکړله. انا لله و انا اليه راجعون. په دغه ورځ د مازيگر نمانځه نه پس د کلپانۍ په غاړه لوئې مېدان کښې يوه عظيمه الشانه جنازه وشوه. د طورو او گېرچاپېر علاقه په زرگونه مينه وال پکښې شريک شول. مولانا سعيد الله جان صاحب (هوتي

مردان) د جنازې امام ؤ او وروستو چې ډېرۍ قبرستان کښې د علم او معرفت، ادب او سياست دا

څنگه حالاتو کښې ئې د صبر زغم او استقامت مظاهره کړې ده. هغه به سياسي ماشورو سمولو کښې زمونږ مدد او لارښودنه کوله، هغه سياست د قام خدمت او عبادت گڼلو، يو نېک، شريف او بې غرضه انسان ؤ، د نوي نسلونو ذهني تربيت کولو کښې به د مولانا ژوند د يو مثال په توگه پېش کولې شي. سختو ازمېښتونو کښې هم هغه د الله تعالي نه سپوا، نه چا ته ټيټ شوې دے او نه خرڅ شوې دے. الله پاک دې ورله جنتونه ورکړي او د هغه درجي دې نورې لورې کړي. (امين)

محترم اجمل خټک (د عوامي نېشنل پارټۍ صدر) او د خان عبدالولي خان کشر زوی، سنگين ولي خان، د نورو يو څو خدائي خدمتگارانو په ملگرتيا کښې د آزادۍ او خدائي خدمتگاري د نشان د مولانا صاحب په مزار سور خادر خور کړلو او په جمع فاتحه ولوستلې شوه او اوس د مولانا د قبر په خازه ليکلې شوې، اسرار د طورو (د ارواښاد مشر زوئ) دا شعر عقيدتمندانو ته د فکر بلنه ورکوي:

زما په قبر باندي ماچوئ خادر د گلو
ما په کفن کښې دي راوړي د پښتو گلونه
مولانا صاحب چې څلورم جماعت پاس کړو نو
د مور په مشوره ئې ديني تعليم زده کولو ته مخه وکړه. په ورومبي دور کښې ئې ديني کتابونه د خپل تره مولانا محمد اسماعيل صاحب (چې وروستو ئې بيا سخر هم شه) د دغه تره مشر زوی مولانا حافظ لطف الرحمان (فاضل دېوبند) مولانا حافظ احمد شاه (د حافظ محمد ادریس پلار) او په خصوصي توگه مولانا قطب الدين غورغوشي نه وئيلي وو. دے د مولانا صاحب د پلار مولانا عبدالجمیل

گڼو اوصافو مجموعه وه. دے د لورې پائې مقرر ؤ. يو اعلي محرر ؤ او بې مثال مفسر ؤ. مولانا د خطيب او اديب په حيثيت يوه يوه لمحده د دين او قام خدمت ته ورکړې وه. د مولانا صاحب په تلو چې کوم شديد کمه را پېښ شوے دے، د دې احساس صرف د دين يو عالم کولې شي. الله پاک دې د هغه قبر باغچه د جنت د باغچو وگرځوي.

خدايه څه شو هغه بڼکلي بڼکلي خلق
په ظاهر په باطن سپين سپېڅلي خلق
(رحمان بابا)

د پښتو عظيم شاعر، قامي او سياسي لارښود (سېنېټر) اجمل خټک هم د خپل دې پخواني رفيق په مزار د مينې او احترام گلونه وشيندل. ماښام ته وخت رالنه ؤ نو ځکه دوي خپله وېنا هم په يو څو جملو کښې راغونډه کړه. اجمل خټک ووي:

"مولانا عنايت الله يو نوموړے عالم دين، د لورې پايې اديب او خطيب، بزرگ خدائي خدمتگار او د آزادۍ مجاهد ؤ. د عالم دين په حيثيت هغه د قدر وړ خدمات ترسره کړي دي خو د هغه قامي او سياسي خدمات هم څوک نه شي هېرولے.

مولانا صاحب نه يواځې د دين د ښېگړې او د اسلام د سرلورې د پاره جدوجهد کړے ؤ، بلکې د خپل بدنصيبه قام د دنياوي ژوند بنائسته کولو د پاره ئې ډېرکړ اوونه زغملي وو. د برطانوي تسلط خلاف ئې جهاد کړے ؤ، د پښتون قام عظيم حسن باچا خان سره ئې ملا تر کړے ؤ، د خپلو ماشومانو بچو محبتونه ئې قربان کړي وو. د قېد و بند سختۍ ئې تېرې کړې وې، ولې په يوه مرحله کښې ئې نه گيله کړې ده او نه ئې چرې شکايت کړے ؤ، هر

صاحب همدرس پاتې شوي وو نو ځکه مولانا قطب الدين صاحب، د دې هلک علمي او روحاني روزنه لکه د خپل سکه اولاد په شان وکړله. د دوي په سپوري کښې ئې علمي ذوق او د لوستنې شوق دومره زيات شؤ چې تر آخري دمه ئې دوام ولرلو. د درس نظامي ټول کتابونه او د احاديثو دوره ئې د خپل والد محترم مولانا عبدالجميل په نگرانی کښې مکمل کړه. دا ستر عالم د استاد العلماء مولانا لطف الله عليکري، فخر روزگار شاگردانو کښې يادېدلو او په خپله د ده په شاگردانو کښې د هندوستان لوتې لوتې عالمان شامل وو، ځکه چې د دې په مدرسه فتح پوري دهلي، مدرسه لطيفيه ويلور او نورو مشهورو ديني درسگاهونو کښې صدر مدرس پاتې شوه. په دې وجه کله چې مولانا صاحب عنايت الله دارالعلوم ديو بند کښې د شيخ الاسلام مولانا حسين احمد مدني په خدمت کښې حاضر شؤ او دغلته ئې د باقاعده داخلي او سند ترلاسه کولو مدعا بيان کړه نو هغوی ورته وفرمائيل: هر کله چې تا د مولانا عبدالجميل صاحب نه تعليم حاصل کړې د دې نو دغه بس ده، نور څه غواړې؟ يو څو ورځې ئې مولانا مدني سره د مېلمه په حيث تېرې کړلې، بيا هغوي د دارالعلوم د ځينو استاذانو او خاص شاگردانو په مخکښې د مولانا عنايت الله صاحب نه امتحان واخست. د درس نظامي، احاديثو او تفاسيرو بېلو بېلو کتابونو په حواله ئې ترې پوښتنې وکړلې. د مولانا صاحب په جوابونو مطمئن او خوشحاله شو. مولانا حسين احمد مدني ورته دعا وکړله او د دارالعلوم اعزازي سند ئې پرې پېرزو کړلو، وائي چې دا په دارالعلوم ديو بند کښې د امتحان اخستو ځانگړې

واقعو وه.

دغو ورځو کښې مولانا سپېد گل بادشاه صاحب (سابق امير جمعيت العلماء اسلام سرحد) او د يونيورسټي بک اېجنسي مالک (ارواښاد) مولانا فضل المنان دارالعلوم ديو بند کښې د مولانا مدني په خصوصي شاگردانو کښې شامل وو. مولانا عنايت الله د خپلو دغو خوږو دوستانو په وسيله مولانا شبير احمد عثمانی صاحب سره هم يو اوږد ملاقات کړې ؤ. مولانا صاحب به وئيل، زما مقصد خود مولانا عثمانی صاحب يو نظر ليدل وو او د دعا اخستو په نېت ورتلم. مولانا فضل المنان صاحب ورته تاکيد هم کړې ؤ چې پنځه منته تېر شي نو په خپله به ترې اجازه واخلي. دا نازک مزاج خلق دي او مولانا شبير احمد عثمانی سره و زگار وخت هم نه وي خو کله چې د مولانا عنايت الله پېژندگلو وکړې شوه نو هغوی ترې پښتونخوا کښې د ازادۍ د جدو جهد په خصوصي توگه د حاجي صاحب ترنگزو او فقير ابيي په حواله معلومات وغوښتل. مولانا صاحب وئيل ما ورته په ماته گوډه اردو کښې بيان شروع کړو. مولانا شبير احمد عثمانی پکښې دومره دلچسپي واخسته چې مجلس کښې دوه درې ځله د قهوي دورونه وچلېدل او د پنځو منته ملاقات د نيمې گېنتې نه هم زيات شؤ.

غورځمي نيولې ستا خبرو ته د دې

غورځمي نيولې د دې نښه وايه کنه

(ايوب صابر)

د عالم دين په حيثيت مولانا عنايت الله صاحب د طورو "جمعية الابرار" (۱۹۳۵ء) نه واخلي جامعه اسلاميه اکوړه خټک، مدرسه اسلاميه عربيه

د ازادۍ او قامولۍ په تحریک کښې داسې نازک او ډېر مهم پړاونه هم راغلي دي او را ځي چې ډېر د نامې جامې مشران او "دلارې رفیقان" کله په یوه او کله په بله بانه "د مینې رشتې" پرېکړې او خپلې سیاسي وفاداری بدلې کړې خو مولانا صاحب په دې لحاظ هم خپله لمن پاکه ساکه ساتلې وه او په ډېر صبر استقامت ئې د ملي سیاست په اغزنه لاریون کړې و. بنیادي وجه ئې دا وه چې د خدائي خدمتگارو ټول جدوجهد د قامي خدمت او عبادت درجه لرله. وئیلې شي چې سرصاحبزاده عبدالقیوم، خدائي خدمتگار مشرانو ته په څه جوړ دا مشوره ورکړې وه چې پېرنگي د خدائي خدمتگار تحریک چقولو منصوبه ترلې ده نو پکار دي چې د هندوستان یو لوتی سیاسي گوند سره شامل شي. باچا خان دغه وخت په جېل کښې و، خدائي خدمتگار مشران ورغلل او دا مشوره ئې ورته ورسوله. باچا خان مشوره ومنله. اول ئې "مسلم لیگ" سره تماس و نیولو، خو د هغه وخت مسلم لیگ (مولانا محمد علي جوهر) مشرانو "خدائي خدمتگاران" قبول نه کړل او کانگرس له چې ورغلل نو په سر سترگو ئې ومنل ځکه چې د دواړو گوندونو مقصدونه او د فکر لارې واضحه وې. دواړو مکمله ازادي غوښتله او د پېرنگي د غلامۍ د جغ نه ئې خپل څټ خلاصول غرض و. آل انډیا کانگرس ورته غېږ پرانستله او دغسې خدائي خدمتگار تحریک ته د لوتی سیاسي گوند ملاتړ حاصل ش. خو ځینو ملگرو د دې اقدام شدید مخالفت وکړ او خدائي خدمتگارو پسې دا پروپېگنډه عامه شوه چې دا د هندوانو ملگري دي.

مردان، مدرسه عربیه خاکسار منزل کښې انتظامي او درسي خدمات ترسره کړي وو. طور و کښې چې د نوابانو کورنۍ خان سعادت الله خان د یوې دیني مدرسې جوړولو اراده وکړله نو د مدرسې نوم "سعادت العلوم" تجویز کولو او بیاد او قافو محکمې سره اړیکو قائمو کښې هم د مولانا صاحب بې غرضه خدمات شامل وو. د قرآن پاک د ترجمې او تفسیر درسونه ئې ورکول. که هغه په هرې پور جېل کښې و، په خاکسار منزل کښې به و او که د خپل کلي محلت "سریخ جومات" (محلہ صدیق خېل) کښې و.

د سیاسي ژوند اغاز ئې په باقاعده توگه د خدائي متگار تحریک د سټیج نه کړې و او ورومېه تقریر ئې د ازادۍ په موضوع و. دغه وخت به ئې عمر څوارلس یا پنځلس کاله و. د درس نظامي نه ئې فراغت حاصل کړې و. په دې اړه ئې د دېویند مشرانو عالمانو مولانا حسین احمد مدني، مولانا مفتي کفایت الله صاحب او مولانا سعید احمد غونډې اکابرینو سره د خط و کتابت په ذریعه تماس نیولې و. بلکې مولانا به وئیل چې مولانا سید گل بادشاه (طور و سواریان) مولانا شمس الحق صاحب د رېگي او دوي په خپله ورومېني درې زلمي وو چې پښتونخوا کښې ئې د خدائي خدمتگارانو په مرسته د "جمعیت العلماء هند" دپاره کار کړې دے. د جولائي ۱۹۴۶ء "پښتون" کښې د مولانا صاحب یو مضمون قسطونو کښې چاپ شوه دے. عنوان ئې دے "د جمعیت العلماء هند کارنامې" کوم چې په خپله د مولانا صاحب د علم او عمل یوه علمي ادبي څرگندونه ده.

زمونږ د کورنۍ مشرانو ته دا واقعہ یادہ وه، خبرو خبرو کښې خادم محمد اکبر دا هم ووي چي:
"د اختلاف رائې باوجود، که چرې ما هره ورځ د سحر په دعا کښې دا سرے (باچا خان) نه وي ياد کړے نو الله مې دې ونه بخښي..."

دې وينا سره د خادم بابا سترگې له اوبښکو ډکې شولې... ولې د دې واقعي مهمه برخه مونږ ته د مولانا صاحب د وفات نه پس معلومه شوه چې نامتو شاعر او اديب لطيف وهمي صاحب د ورځپاڼه غازي پېښور پښتو اېډيشن چلونکي د غمرازي اداريه وليکله. لطيف وهمي صاحب د محمد اکبر خادم د خلې گواهي ورکوي چې طورو کښې د ملاقات په وخت ما زلمي عنایت الله صاحب ته ووي: دا تا پکښې څه شور جوړ کړے دے وايه ته به اوس کوم خوا ته ځي؟ نو هغه راته په جواب کښې داسې پرېکړې خبره وکړه چې بلا ورځې ئې کرو کور کړے وم او په ذهن کښې به مې لکه د ازغي چوکه چوکه کېدله. وئيل ئې:

(مولانا عنایت الله): خادم صاحب! زه خود خپل پلار په وصيت عمل کوم د قامي خدمت په جذبہ خدائي خدمتگار تحریک سره ملگرے يم. د عقيدې زنجير مې په پښو کښې پروت دے، تاسو سياسي مشران يئ، د وخت تقاضو سره چلېدے شئ، د سياست باد چې په کومه خوا الوخي تاسو ورسره خپله مخه هغه شان بدلولے هم شئ. زه داسې نه شم کولے. باچا خان ته که زما ضرورت نه هم وي خو زه به ورسره ملگرے يم. زه چې ترې جدا شم نو تحریک به "جاهلانو" ته څنگه وسپارم-!؟
د بناغلي لطيف وهمي د وينا مطابق ځکه نو خادم بابا وئيل چي:

حالانکه د هندوستان نور مسلمان او مذهبي گوندونه هم د ازادۍ په جنگ کښې د کانگرس کلک ملگري وو او په خپله په کانگرس کښې د مسلمانانو داسې عظيم شخصيتونه شامل وو چې د هغوي په کارنامو مسلمان امت فخر کولے شي او لکه څنگه چې اگهاو دا خبره وشوه چې د دې فېصلي کولو په وخت باچا خان په جېل کښې ؤ... خبر نو مخالفانه پروپېگنډه هم بنه په زور کښې شوه. د ازادۍ يو مجاهد شاعر محمد اکبر خادم دا ټپه پورته کړله:

باچا امام زه مقتدي وم

گاندي امام شه ځکه ځان له نېت ترمه
دې ټپه کښې د عام اولس دپاره يو جذباتي
کشش ؤ خو سوال دا دے چې د مخالفت فائده چاته
ورسېدله او د مخالفت کوونکو انجام څه شه؟

محمد اکبر خادم په دغه شور ماشور کښې طورو ته راغله ؤ. خانانو، نوابانو سره ئې ملاقاتونه وکړل. بيا زمونږ حجرې ته د کورنۍ مشرانو سره خبرو اترو له راغے والد محترم (عنایت الله صاحب) ورله مېلمستيا وکړه. د خادم بابا خبرو ته ئې غوږ نيولے ؤ. په دغه موقع خادم بابا يو اعتراف کړے ؤ. وئيل ئې:

يوه ورځ باچا خان لار کښې مخې له راغے د خدائي خدمتگارو جلوس ورسره روان ؤ ما ورته غږ وکړو "باچاخانه! دا قام چرته بيائي؟"
(دا يوه ذومعني جمله او طنز ؤ)

باچا خان ورته له ورايه لاس په تندي کېښود او په قلاړه لهجه کښې ئې ورته ووي: "مونږ په خپله لار څو ته په خپله لار ځه!" بحث نه کوو (هذا فراق بيني و بينک)

هغه په علمي او اولسي دواړو سطحو د پښتون قام د اصلاح او لارښودني وظيفه ترسره کوله. د خدائي خدمتگاري بنيادي پيغام دغه دے. مولانا صاحب تامامي عمر، د پښتنو کورني مسئلو او شخړو هوارولو ته وقف کړے و. ډېرې لوښې او ناکاره خانداني دشمني ئې په دوستي او ورورولي کښې بدلې کړې دي. حالانکې مولانا صاحب سره د خپل علم، ذهانت او فراست نه علاوه نور هېڅ دولت يا زور طاقت نه و. د قامي خدمت دې جذبې د طورو د سترو سترو عالمانو په موجودگي کښې، والد محترم ته يو ځانگړے مقام وربخښلے و. دا مقام د هغه همخولو عالمانو مولانا سپد گل بادشاه صاحب، مولانا حافظ محمد ادریس او مولانا حافظ عبدالنبي صاحب هم منلو او خپلو مشرانو مولانا لطف الرحمان صاحب او مولانا سپد امين الحق به ئې هم ډاډگېر نه کوله او خلقو ته ورپېښو د دين دنيا مسئلو هوارولو کښې به ئې د مولانا عنايت الله په رائي اعتماد کولو. د قاسم (طورو) کلي مولانا حقاني صاحب (مرحوم) زما د يوې پوښتنې په جواب کښې د طورو د عالمانو تذکره کوله او د دوي د علم تجزيه ئې کوله نو د والد محترم مولانا عنايت الله پحقله ئې ووي.

"عمر کښې زما نه لږ کشر و، خو علم ئې پوخ و. ده د خپل پلار مولانا عبدالجمیل صاحب نه سبق وئيلے و، د خطابت په فن کښې ښه مړنې و او هرې موضوع ته به ئې ذهن حاضر و، حافظه ئې تېزه وه، ټول اسلامي تاريخ ورته ياد و. زمونږ نه چې څوک د فقهيې د مسئلې تپوس وکړي نو بيا ورپسې کتابونه

مولانا عنايت الله يو نېک، شريف عالم دے. يو کره پښتون هم دے. داسې سکوت جواب ئې راکړو چې ډېرې ورځې خپل ځان کښې ناقلا ره وم.

په زړه مې يو لالے ځائېږي

درمن خونه دے چې غوبل به پرې ترمه

مولانا عنايت الله صاحب په عملي توگه ټول په ټول "خدائي خدمتگار" و. هغه باچا خان د پښتون ملت يو رښتونه او عظيم محسن (خواخوږے) گڼلو چې الله تعالي د جرأت او استقامت، فهم او فراست په ټولو صفتونو نمانځلے و. د هندوستان مسلمان لارښودانو کښې دا دروېش ملنگ او پښتون مشر. د هر قسمه "مصلحتونو" نه پاک، بې داغ او د سپېڅلي کردار څښتن و. په دې اړه مولانا صاحب د باچا خان د ژوند او جدوجهد، سيرت او کردار ښه ژوره او د نزدې نه کتنه لوستنه کړې وه نو ځکه ئې په خپله هم زړه مطمئن و او د نورو خلقو تسلي به ئې هم کولې شوه. مولانا صاحب له هم الله پاک داسې خوښي ورکړے و چې که د الزامونو او تهمتونو د کابو باران به وربدلو خو دې به د مينې او ورورولي چترې په سرنیولے، په تللو قدمونو مسکے مسکے روان و.

باچا خان به د خپل تقرير په اخر کښې يوه دعا کوله چې يا الله زما دې قام له پوهه ورکړې چې دوي خپل ځان وپېژني. د دوي د زړونو نه دا بغض، حسد دا دشمني او ترېگني وباسې. په دوي کښې مينه محبت او ورورولي پېدا کړې چې د دوي خپل کور جوړ شي. ربنا ظلمنا... الخ

مولانا عنايت الله صاحب د باچا خان د دغه الهامي دعا يو ژوندے تصوير او عملي تفسير و.

لټوو، عنایت الله صاحب به په روانه روانه کښې د
سترگو په رپ کښې مسئله حل کړله. بله دا چې د
عام اولس په ژبه او نفسیاتو پوهېدلو، ځکه نو د
جرگو مرکو سرې و. دشمنو ترېکنو ختمولو او
روغه جوړه راوستو کښې هغه ته لوتی کمال حاصل
و... الله تعالی دې وبخښي (امین)

چې د خلقو نېک خواهي لري په زړه کښې
مبارک شه بادشاهي لري په زړه کښې
▪ (خوشحال بابا)